

Катедра „Опазване на обществения ред“

**ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ,
ИЗПОЛЗВАНИ ПРИ РАБОТА С
ШЕНГЕНСКА ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА (ШИС)**

ст. преп. д-р Станимир Илиев

Увод

От 1 януари 2007 г. Р България е пълноправен член на Европейския съюз (ЕС). Още през 2005 г., с Акта за присъединяване към ЕС, Р България заявява и искане за участие в Шенген.

След влизането в Шенген България официално ще стане външна граница на ЕС по смисъла на шенгенското законодателство и ще поеме засиления приток на емигранти и заплахи от Африка, Азия и арабските страни.

Следва да отбележим, че след присъединяването на България към шенгенското пространство службите за сигурност и вътрешен ред ще работят в една нова социална реалност с готовност за разширяване и задълбочаване на редица явления и процеси. Голяма част от тях са свързани с управлението на информацията и информационните системи.

Въпросът за информационното осигуряване и информационно-аналитичната дейност в МВР е разглеждан неведнъж, той е много динамичен и непрекъснато изменящ се. Включването на България към Шенгенската информационна система (ШИС)¹ създаде качествено нова среда, налагаща актуализиране на системите за информационен обмен в МВР, а така също и създаване на точни правила за работа с тях.

Шенген е фундаментален ориентир за националната сигурност на Р България заедно с ЕС и НАТО, най-малко защото за него е изразходван огромен политически, финансов и човешки ресурс². За да бъде присъединена към Шенген, България трябва да е в състояние да отговори на изискванията за осъществяване на ефективен граничен контрол на външните граници, както и да прилага мерки за сигурност във връзка с премахване на контрола по вътрешните граници.

Въвеждането на общи стандарти, както и използването на обща

¹ Основната методологична роля за въвеждането на Шенгенската информационна система в Република България бе осъществена от служителите на Министерството на вътрешните работи (Институт по компютърни технологии, Дирекция МОС и Дирекция „Комуникационни и информационни системи“).

² Иванов, Вл. България в съвременните съюзи на Европа. Стр. 224.

информационна система, дава предимство на органите на реда от всички държави-членки на Шенген за постигане на сигурност, свобода и правов ред в общностното пространство.

1. Шенгенска информационна система - обща положения

Шенгенската информационна система е основна компенсираща мярка за сигурност след премахване контрола на вътрешните граници за противодействието на терористичните заплахи, трансграничната престъпност и незаконната миграция. Тя се използва от правоприлагащите органи в Р България, а всички служители на МВР с полицейски правомощия работят с нея.

Шенген е действителен вътрешен пазар без граници. Премахването на вътрешните³ граници между държавите-членки е гарант за развитие на икономическата интеграция и политиките в ЕС. Във връзка с това през 1985 г. в Милано Комисията представя на Европейския съвет⁴ т.нар. Бяла книга⁵ на изграждането на вътрешния пазар, в която е предвидено премахването на граничния контрол, като понятието „вътрешен пазар“ се приема като пространство без граници.

Имайки предвид създаването на общ вътрешен пазар, съгласно Договора за създаване на Европейската общност на 14 юни 1985 г., между пет държави в Европа се сключва споразумение за постепенно премахване на контрола по техните общи граници в Шенген, които по-късно подписват и Конвенция за прилагане на Споразумението от Шенген (КПСШ) на 19.06.1990 година.

Споразумението представлява договор за премахване на граничния контрол на вътрешните граници и за единна визова система. Пълното прилагане на Шенгенското споразумение започва през 1995 година.

³ Вътрешни граници означава общите сухопътни граници на договарящите страни, както и техните летища за вътрешни полети и морските им пристанища, които се използват изключително за редовни транспортни превози от или към други пристанища на територията на договарящите страни без прекачване на пристанища извън тези територии (Вж. чл. 1 от Конвенция за прилагане на Споразумението от Шенген от 14 юни 1985 г., *обн., Л ОВ, бр. 239 от 22 септември 2000 г.*)

⁴ Европейският съвет определя общите политически насоки и приоритети на Европейския съюз. С влизането в сила на Договора от Лисабон на 1 декември 2009 г. той стана институция. За повече подробности виж чл. 15 от Договора за ЕС, подписан в Маастрихт на 07.02.1992 г., *обн., С ОВ, бр. 191 от 29 юли 1992 г.*

⁵ Бялата книга са официални документи и представлява конкретни предложения на Комисията за действия на ЕС. Виж Борисов, О. Право на Европейския съюз. 2003.

Целта на споразумението е да премахне контрола на граничните контролно-пропускателни пунктове⁶ вътре в шенгенското пространство и да съгласува контрола по външните граници.

В основата на Шенгенското споразумение и конвенцията за неговото прилагане е идеята за свободно движение на хора, премахване на контрола на вътрешните граници, като в същото време се гарантира необходимото ниво на сигурност на държавите-членки на Шенген чрез въвеждане на серия от мерки. Една от тези мерки е въвеждането на обща информационна система - Шенгенска информационна система.

Общата информационна система за обмяна на данни в шенгенското пространство възниква с идеята за създаването на общо пространство на територията на Европейския съюз, което да гарантира свободното движение на лица, стоки, услуги и капитали в това пространство.

Държавите, подписали Шенгенското споразумение през 1985 г., осъзнават проблемите, които могат да възникнат за сигурността и обществения ред с премахването на контрола на вътрешните граници. По тази причина, наред с другите компенсаторни мерки, държавите-членки на Шенген приемат по-късно германската идея за създаване на компютърна информационна система за обмен на данни и информация с цел защита на сигурността и за предотвратяване на нелегалната имиграция на граждани на трети държави. Осъществяването на тази идея става *condicio sine qua non*⁷ за премахването на контрола по вътрешните граници.

Конвенцията е основен юридически акт, регламентиращ създаването на ШИС. По отношение на него конвенцията по-късно е изменена с Регламент (ЕО) № 1987/2006, Регламент (ЕО) № 1986/2006 и Решение 2007/533 след като на 09.04.2013 г. приключи успешно цялостното изпитване на ШИС II (Шенгенска информационна система от ново поколение) и беше въведена в експлоатация.

Регламент (ЕО) № 1987/2006 и Решение 2007/533 за създаването, функционирането и използването на Шенгенска информационна система от второ поколение (ШИС II) заместват разпоредбите на членове 92 - 119 от Шенгенската конвенция с изключение на член 102а.

Регламент (ЕО) № 1986/2006 на Европейския парламент и на Съвета от

⁶ Гранични контролно-пропускателни пунктове (ГКПП) са обособени територии със специален режим на пропускане и охрана, които се изграждат на международни шосейни пътища, както и на територията на международни железопътни гари, летища и пристанища за обществен транспорт, през които единствено се разрешава преминаването на държавната граница, ако не е предвидено друго в международен договор (чл. 2 от Наредбата за ГКПП). Съгласно Правото на ЕС, гранично-пропускателен пункт е всеки пропускателен пункт, който е разрешен от компетентните органи за преминаване на външните граници. (Виж чл. 2, т. 8 от Регламент 562/2006 г.).

⁷ *Condicio sine qua non* означава абсолютно необходимо условие. Виж Йотов, Д. Евроинтеграция в областта на вътрешните работи, с. 156.

20 декември 2006 година относно достъпа до Шенгенската информационна система от второ поколение (ШИС II) на службите на държавите-членки, отговорни за издаването на свидетелства за регистрация на превозни средства, замества член 102а от КПСШ.

Шенгенската информационна система представлява обща база данни за издирвани и контролирани лица и вещи от държавите-членки в шенгенската зона.

Към втората половина на 2014 г. Шенгенската информационна система се използва от 28 държави. Освен държавите-членки към Шенгенското споразумение, ШИС използват България, и Румъния.

ШИС е най-голямата в Европа обща база данни в областта на защитата на обществената сигурност, подпомагането на полицейското и съдебното сътрудничество и управлението на контрола на външните граници. Тя предоставя на полицията повече информация, а не повече правомощия. Тази информация може да се използва само в рамките на съществуващите правомощия на служителите от правоприлагащите органи в страната, в която се работи.

Шенгенската информационна система влиза в експлоатация на 26.03.1995 година.

Тя се състои от база данни от национална информационна система, съвместима със съдържанието на националната част от системите на другите държави-членки в Шенген, и технически информационен център (ТИЦ), разположен в Страсбург. Той съдържа база данни, която чрез непрекъснатата връзка поддържа идентична информация в базите данни на националните части на системата. В ТИЦ се съдържа информация за издирвани лица и вещи. ШИС се състои от централна система (ЦШИС) и национални системи (НШИС), разположени във всяка държава-членка.

Централното звено на ШИС е разположено в Страсбург - Франция, а резервното централно звено се намира в Австрия в Sankt Johann im Pongau.

Централната шенгенска информационна система поддържа база данни („национално копие“) в Националната шенгенска информационна система (НШИС) на всяка държава-членка, която е идентична с базата данни в ЦШИС. Данните, въвеждани от отделните държави-членки, се предават чрез ЦШИС до НШИС на всяка членка. След като влезе в експлоатация ШИС II, европейската агенция eu-LISA отговаря за оперативното управление на ШИС.

В ШИС информацията се съхранява според местното законодателство на страната, която дава сведения. В системата има данни за милиони души (към месец юни 2014 г.⁸ броят на сигналите, съхранявани в ШИС, е

⁸ Статистическите данни са представени от Агенция eu-LISA в презентация на тема: „SIS II Statistics“ по време на курс „CEPOL Course 48/2014, Schengen evaluation“.

52 258 938. Само за една година след като заработи ШИС II бяха регистрирани 4 520 724 сигнала или това прави по 12 386 регистрирани сигнала на ден), като те могат да включват:

- фамилно и собствено име на лицето, рождено име, предишни имена;
- особени белези;
- първа буква от второто лично име;
- дата на раждане;
- място на раждане;
- пол;
- снимки;
- пръстови отпечатащи;
- гражданство/а;
- дали лицето е въоръжено, склонно към насилие или избягало;
- номер на решението, въз основа на което е въведен сигналът;
- основание за сигнала;
- орган, инициатор на сигнала;
- мерки, които трябва да бъдат предприети;
- връзка с други сигнали в ШИС;
- изгубени, откраднати или присвоени вещи по чл. 38.

От друга страна, централната ШИС:

- гарантира едновременното запазване на националните ШИС с идентични данни;

- извършва наблюдение на сроковете за издирване.

За защита на данните в ШИС от нерегламентиран достъп е изградена мрежа, която се използва от НШИС от държавите-членки, т.нар. SISNET⁹ (ШИС мрежа).

В нормативните актове, регламентиращи създаването, функционирането и експлоатацията на ШИС, се срещат понятия като ШИС, ШИС 1+, ШИС 1+RE, ШИС II, които са свързани с развитието на Шенгенската информационна система, с нейните цели и практическо приложение от страните-членки.

В допълнение трябва да разграничим ШИС от информационната система на Европол, която се съсредоточава върху предотвратяване и откриване на заплахи за обществения ред и сигурността.

Що се отнася до прилагането на разпоредбите относно свободното движение на хора, развитието на Шенгенската информационна система е ценна от няколко гледни точки, по-специално - да се гарантира автентичността.

⁹ SISNET е мрежата за предаване на данни на Шенгенската информационна система. Поддържането ѝ се осъществява въз основа на споразумение между заместник-генералния секретар на Съвета, който представлява участващите в ШИС държави, от една страна, и фирмата TATSGET.

тичността на документите и да се установяват незаконно пребиваващи лица.

Достъп до сигнали за лица и вещи в ШИС имат следните органи:

- бюро СИРЕНЕ;
- органи, които отговарят за граничния контрол в съответствие с Регламент (ЕО) № 562/2006;
- органи, които се занимават с извършването и координирането на други полицейски и митнически проверки в страната;
- националните съдебни органи;
- органи, които отговарят за издаването на визи, централни органи, отговарящи за разглеждане на молбите за издаване на виза, и органи, които отговарят за издаването на разрешения за пребиваване и за администриране на законодателството по отношение на граждани на трети страни в контекста на прилагането на достиженията на Правото на Общността, свързани с движението на хора;
- органи, които отговарят за издаването на свидетелства за регистрация на превозни средства;
- Европол и Евроюст също имат достъп до определени категории сигнали.

Съгласно членове 26, 36 и 38 от решението за ШИС II, Европол има право на достъп и право да провежда търсене директно в данните, въведени в ШИС. Европол може да поиска от съответната държава-членка допълнителна информация в съответствие с разпоредбите на решението за Европол.

Съгласно членове 26, 32, 34 и 38 от решението за ШИС II, националните звена Евроюст имат право на достъп и право да провеждат търсене директно в данните, въведени в ШИС. В съответствие с националното законодателство с тях е установено сътрудничество, за да се осигури безпроблемен обмен на информация в случай на намиране на съответствие. По-конкретно бюро СИРЕНЕ представлява точка за контакти за националните звена на Евроюст по отношение на допълнителната информация, свързана със сигналите в ШИС.

2. Основните понятия, използвани в работата с ШИС

Основните понятия, използвани в работата с ШИС, са добре изяснени в европейските правни актове, които успешно са въведени в националното ни законодателство.

Някои от понятията са обсъждани и дефинирани от автори като Ст. Стойчев, В. Цанков, Вл. Иванов, Ст. Фердов и др. в различни фази от въвеждането на ШИС.

Като основни понятия, използвани за работата с ШИС, могат да се

определят по-долу изброените, а именно:

Държава членка - за да изясним понятието, е необходимо първо да дефинираме смисъла на понятието „държава“. Съществуват многобройни определения на държавата¹⁰. По-общоизвестни дефиниции са дадени от Цицерон, Томас Хобс и много други. Заслужава си да посочим дефиницията, дадена от българския професор по държавно право Л. Владикин, че „Държавата е обединено в народ общество, заседнало върху определена територия и подчинено на една самопроизводна, суверенна и правопри- нудителна власт.“

В допълнение на горното ще кажем, че, съгласно Конвенцията от Шенген, държавите, които прилагат изискванията на Шенгенското споразумение, са дефинирани като договарящи страни (в оригинален вариант на англ. *Contracting Parties*), а понятието „държава-членка“ (на англ. *Member States*) се използва за страните от Европейската общност.

В българското законодателство, по смисъла на Правилата за работа на Бюрото СИРЕНЕ и потребителите с право на достъп до данните в НШИС¹¹, наричани по-нататък само правилата, държава-членка е държава, която изцяло прилага Правото от Шенген.

От гореизложеното можем да обобщим, че за целите на НШИС под държави-членки трябва да разбираме онези 26 страни, които прилагат напълно Шенгенското споразумение, както и тези държави, които използват ШИС и имат достъп до централния сървър на ШИС, като България и Румъния.

Като **подаваща сигнал държава-членка** следва да определим тази, която е въвела определен сигнал в съответствие с разпоредбите на правните инструменти от Шенген за ШИС и който сигнал е достъпен от всички останали държави-членки, а под **изпълняваща сигнал държава-членка** следва да разбираме държавата, изпълняваща действията, които се пред- приемат след намиране на съответствие.

Друго основно понятие при използването на ШИС е **трета държава или трети държави**. Определението за трета държава или трети държави съгласно международното право са държавите, които не са страни по определен международен договор. Така например, съгласно Виенската конвенция за правата на договорите от 1969 г., договърът не създава за- дължения или права за трета държава без нейното съгласие за това. Съгласно Шенгенската конвенция, означава всяка държава, различна от договарящите

¹⁰ Терминологичен речник, www.ciela.mvr.bg

¹¹ Виж чл. 3, т. 1 от Правила за работа на Бюрото СИРЕНЕ и потребителите с право на достъп до данните в Националната шенгенска информационна система, утвърдени от министъра на вътрешните работи със заповед рег. № I-з 1117/12.06.2013 г.

страни. В момента България също се явява трета държава до момента на присъединяването ѝ към Споразумението от Шенген. В същото време може да кажем, че Р България е частично присъединена към Шенген по отношение използването на ШИС. В националното законодателство определение за трета държава в този смисъл дават правилата, съгласно чл. 3, точка 19.

В заключение приемаме дефиницията, дадена в правилата, а именно - трета държава е всяка държава, различна от държавите, изцяло прилагачи Правото от Шенген.

На следващо място е необходимо да формулираме понятията за български гражданин и чужденец. Това се налага поради това, че при извършване на различни справки в ШИС основно разграничаваме два вида категория граждани - **български** и **чужди**.

Преди да дефинираме понятията за български гражданин и чужденец е удачно да изясним и понятието „гражданство“.

В българската литература се срещат различни определения за понятието „гражданство“. Според някои изследователи то е състояние на лицата или качество, според други е правно отношение, а трети го определят като субективно право.

Според проф. Стефан Стойчев, „гражданството е правна и политическа връзка между лицата и държавата, която има траен и устойчив характер“¹².

По-подробна дефиниция ни предлага В. Цанков. Според него „Гражданството е правна връзка между конкретно физическо лице и държава от определен тип, която се характеризира с устойчивост, проявяваща се в пространството, независимо от местопребиваването на лицето (в страната или в чужбина) и с непрекъснатост във времето, при възможност за промяна в съдържанието (съвкупност от взаимни права и задължения) при наличие на законово определени предпоставки.“¹³

Гражданството, в т.ч. и българското, е правна връзка, защото българско гражданство може да се придобие само на основата на разпоредбите на Конституцията и Закона за българското гражданство.

Съгласно чл. 25, ал. 1 от Конституцията на Република България, български гражданин е всеки, на когото поне единият родител е български гражданин или който е роден на територията на Република България, ако не придобива друго гражданство по произход. Българско гражданство може да се придобие и по натурализация.

За целите на ШИС следва да направим заключението, че български гражданин не може да бъде изгонен от територията на България или да бъде предаден на друга държава, освен ако това е предвидено в международен

¹² Стойчев, С. Конституционно право на РБ. Стр. 195.

¹³ Цанков, В. Българското гражданство. Стр. 22.

договор, ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България¹⁴. Тази конституционна разпоредба изключва възможността на български гражданин да му бъде отказано да влезе в България.

Нека разгледаме по-детайлно и понятието „чужденец“ (**чужд гражданин**).

Чужденец в националното законодателство¹⁵ следва да се разбира всяко лице, което не е български гражданин или е лице без гражданство.

Определение за чужденец за първи път в националното законодателство е дадено в Закона за пребиваване на чужденците в НР България от 1972 г.¹⁶, чието определение се е запазило и до днес.

Конституцията отделя специално внимание на статуса на чужденците, които пребивават на територията на Р България. Заслужава да отбележим разсъжденията и коментарите по този въпрос на проф. С. Стойчев. Според него проблемът за чужденците придобива особено значение в последните години. В международните актове като Декларацията за правата на човека, пактовете за гражданските, политическите, икономическите и социалните права не се прави разлика в правата и свободите на гражданите и чужденците. Те всички притежават еднакви общочовешки права. Чужденците, пребиваващи в България, имат всички права и задължения по Конституцията, с изключение на тези, за упражняването на които изрично се изисква българско гражданство. За защита на правата си чужденците могат да използват всички юридически механизми, които притежават българските граждани.

Чужденците, които пребивават в България на законно основание, не могат да бъдат изгонени от нея или предадени на друга държава против тяхната воля, освен в случаите, предвидени в закон. Изключение се допуска, ако чужд гражданин е преследван за криминално престъпление в друга държава. Тогава България е задължена да ѝ го предаде.

Под чужденец ще разбирате и лицата, които са класифицирани като бежанци. Едно от условията да бъде едно лице бежанец е то да бъде чужденец (чужд гражданин или лице без гражданство)¹⁷.

В съответствие с Шенгенското законодателство понятието за чужденец (чужд гражданин) е дефинирано в няколко правни актове. Така например, чужд гражданин съгласно Шенгенската конвенция¹⁸ означава всяко лице,

¹⁴ Виж чл. 25, ал. 4 от Конституцията на РБ. *Обн., ДВ, бр. 56 от 13 юли 1991 г.*

¹⁵ Виж чл. 2 от Закона за чужденците в Република България. *Обн., ДВ, бр. 153 от 23.12.1998 г., посл. изм., ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.*

¹⁶ Тимчев, Л. Контрол на миграцията в Република България. Стр. 148.

¹⁷ Цанков, В. Бежанско право. Стр. 51.

¹⁸ Виж чл. 1 от Конвенцията за прилагане на Споразумението от Шенген (КПСШ) от 14.06.1985 г. *Обн., Л ОВ, бр. 239 от 22 септември 2000 г.*

което не е гражданин на държава-членка на Европейската общност. Така дефинирано понятието „чужденец“ не обхваща страните на ЕС, макар и да не са присъединени към Шенген. В този ред на мисли следва да обобщим, че **България, по смисъла на КПСШ, е трета страна, но гражданите ѝ не са чужденци.** Това е от особено важност при изпълнение на мерките в ШИС, предвидени в чл. 24 от Регламент 1987/2006г.

За целите на НШИС определение има дефинирано и в правилата, според които чужденец е всяко лице, което не е гражданин на държава-членка на ЕС, Швейцария, Норвегия, Исландия и Лихтенщайн.

В резултат на изследването и анализа от гореизложеното следва да обобщим, че за целите на НШИС под чужденец или чужд гражданин следва да разграничим следните категории граждани - гражданин на ЕС, гражданин по Споразумението от Шенген и гражданин на трета страна.

При извършване на справки в ШИС по сигналите, предвидени в Решение 2007/533/ПВР, под чужденец ще разбираме определението съгласно ЗЧРБ поради факта, че при извършване на справка в системата ние разграничаваме основно две категории лица, а именно: лице - български гражданин, и лице - чужд гражданин. Лице - чужд гражданин, може да бъде и лице - гражданин на ЕС, например гражданин на Полша, Германия, Румъния и т.н.

При извършване на справки обаче по чл. 24 от Регламент 1987/2006 г. за чужденец ще разбираме гражданин на трета страна.

За целите на използване на ШИС основно е залегнало и понятието „чужденец“ (**чужд гражданин**), **обявен за недопускане.**

Под чужденец (чужд гражданин), обявен за недопускане¹⁹, ще имаме предвид, че това е всяко лице, за което има сигнал в ШИС по чл. 24 от Регламент 1987/2006 г. и на което не трябва да се разрешава влизане в шенгенското пространство.

Сигнал²⁰ за целите на ШИС ще разбираме набор от данни, въведени в ШИС, който позволява на компетентните органи да идентифицират лице с цел предприемане на конкретни действия. Сигналите, въвеждани в ШИС, са съответно по член 24 от Регламент 1987/2006 г. (изписван по нататък само чл. 24) и членове 26, 32, 34, 36 и 38 от Решение 2007/533/ПВР (изписвани по нататък само чл. 26, 32, 34, 36 и 38).

Освен за издирване на лица, ШИС е система, предназначена и за издирване на **вещи (регистрирани в ШИС)**. Вещите, които следва да се въвеждат в ШИС, са регламентирани в чл. 38. Като такива са следните

¹⁹ Виж чл. 1 от Конвенция за прилагане на Споразумението от Шенген (КПСШ) от 14.06.1985 г., *обн., Л ОВ, бр. 239 от 22 септември 2000 г.*

²⁰ Виж чл. 3, т. а от Регламент (ЕО) № 1987/2006, *обн., Л ОВ, бр. 381 от 28.12.2006 г.*

категории вещи: моторни превозни средства с обем на двигателя над 50 куб. см, кораби или въздухоплавателни съдове; ремаркета с тегло без товар, превишаващо 750 кг, каравани, промишлено оборудване, извънбордови двигатели и контейнери; огнестрелни оръжия; официални бланки, които са откраднати, незаконно присвоени или изгубени; издадени документи за самоличност като паспорти, лични карти, свидетелства за правоуправление на моторно превозно средство, разрешения за местопребиваване и документи за пътуване, които са откраднати, незаконно присвоени, изгубени или обявени за недействителни; талони или регистрационни номера на автомобили, които са откраднати, присвоени, изгубени или обявени за недействителни; банкноти (регистрирани банкноти); ценни книжа и платежни средства като чекове, кредитни карти, облигации, акции и документи за дялово участие, които са откраднати, присвоени, изгубени или обезсилени.

При работата с ШИС често се налага да се обменя **допълнителна информация**²¹. Това се извършва чрез бюрата СИРЕНЕ.

Това е информация, която не се съхранява в ШИС, но е свързана със сигналите в ШИС, която се обменя. Например такава информация се обменя между бюрата СИРЕНЕ при случаи на злоупотреба със самоличност.

Понятието „**злоупотреба със самоличност**“ е дефинирано в чл. 3, т. 23 от правилата, но по-точна дефиниция е дадена в Наредба № 2727. Съгласно нея злоупотреба със самоличност е налице, когато дадено лице използва самоличността на друго реално съществуващо лице (имена и дата на раждане), използвайки документ, удостоверяващ самоличност и/или статут, издаден на друго лице²².

Редът за работа на служителите от МВР при установяване на лица, с чиято самоличност е злоупотребено или които злоупотребяват с чужда самоличност, е регламентиран със Заповед на ръководството на министерството (МЗ № Из-2791/28.11.2010 г.).

С горепосочената заповед в МВР са разпоредени процедури за работа при установяване на злоупотреба със самоличност.

Една от важните характеристики при внедряването на ШИС от ново поколение (ШИС II) е възможността за обработка на биометрични данни с цел подпомагане идентификацията на засегнатите лица, а също така да се позволи и обработка на данни относно лицата, с чиято самоличност е било злоупотребено.

ШИС II съдържа допълнителна информация в сравнение като пръстови

²¹ Виж чл. 3, т. б от Регламент (ЕО) № 1987/2006, *обн., Л ОВ, бр. 381 от 28.12.2006 г.*

²² Виж параграф 1, т. 4 на допълнителните разпоредби от Наредба № 2727 от 16 ноември 2010 г., *обн., ДВ, бр. 94 от 30 ноември 2010 г.*

отпечатъци и снимки²³. Пръстови отпечатъци и снимки се използват единствено с цел потвърждаване идентичността на лице, чието местонахождение е било установено в ШИС.

Проблемите, свързани със злоупотребата със самоличност, са тясно свързани с понятието „лични данни“. Въпросите с **личните данни** и тяхната обработка са изследвани от много автори. За повече информация може да се ползва монографията на Иво Великов „Защита на лични данни“. Известни автори са също Ив. Попов, М. Байрактарски, Ат. Семерджиев и други.

За целите на ШИС под лични данни ще разбираме всяка информация, свързана с определено или определяемо физическо лице („обект на данните“); определяемо лице е такова лице, което може да бъде идентифицирано пряко или косвено²⁴.

Личните данни се обработват с цел да бъдат използвани на изход при извършване на справочни дейности.

Обработка на лични данни („обработка“)²⁵ означава всяка операция или набор от операции, които се изпълняват по отношение на лични данни, независимо дали това става с автоматични средства като например събиране, записване, организиране, съхраняване, адаптиране или изменение, възстановяване, консултиране, използване, разкриване чрез изпращане, разпространяване или осигуряване на друг достъп до тях, хармонизиране или комбиниране, блокиране, изтриване или унищожаване.

Едно от най-важните понятия, използвани в работата с ШИС, е Хит.

Хит означава съответствие (съвпадение) с данните за лице или вещ, за което има въведен сигнал в ШИС от държава-членка, установено при проверка от компетентен орган.

Понякога могат да се появят няколко сигнала, подадени от различни страни, за едни и същи субекти. Изключително важно е това да не доведе до объркване у крайните потребители, както и те да са наясно с мерките, които трябва да бъдат предприети, когато искат да въведат сигнал, а също и с процедурата, която трябва да се следва при намиране на съответствие.

В заключение считаме за необходимо да обобщим, че именно при Хит в ШИС полицейските органи изпълняват някакви мерки (това са разпоредените в националното ни законодателство).

Следващите понятия, които имат отношение при работата с ШИС, авторът е разглеждал и класифицирал в „Речник на използваните понятия и термини при осъществяване на граничен контрол“, изготвен в съавторство с проф. Вл. Иванов и проф. Ст. Фердов. Във връзка с това са дефинирани

²³ Виж чл. 20, т. 2 от Регламент (ЕО) № 1987/2006, обн., *Л ОВ*, бр. 381 от 28.12.2006 г.

²⁴ Виж чл. 3, т. д от Регламент (ЕО) № 1987/2006, обн., *Л ОВ*, бр. 381 от 28.12.2006 г.

²⁵ Виж чл. 3, т. е от Регламент (ЕО) № 1987/2006, обн., *Л ОВ*, бр. 381 от 28.12.2006 г.

следните понятия:

Под **намиране на съответствие** се разбира, когато краен потребител извършва търсене в ШИС, установи, че съществува сигнал, който отговаря на въведените детайли, и е необходимо да се предприемат по-нататъшни действия.

След намирането на съответствие крайният потребител иска допълнителна информация от Бюрото СИРЕНЕ, което се свързва със съответното бюро на подаващата сигнал държава-членка възможно най-бързо и иска необходимата информация.

Подаващата сигнал държава-членка трябва да бъде уведомена за намирането на съответствие и за резултата от него.

Не е задължително бюрата на държавите-членки, които са подали сигнали за отказ за влизане, да бъдат уведомявани рутинно за намерени съответствия, но могат да бъдат уведомени при изключителни обстоятелства.

Например уведомление може да бъде изпратено при всички случаи, ако се иска допълнителна информация. Такова уведомление се изпраща винаги, когато е намерено съответствие с лице, което се ползва от правото на свободно движение в Общността.

Следователно трябва да се спазват определените процедури за откриване на *множествени сигнали* и механизъм за *приоритетност* при въвеждането им в ШИС.

В обобщение на гореизложеното е необходимо да направим уточнението, че това понятие не се различава от разгледаното вече понятие Хит. В съдържателен смисъл се отнася за едно и също.

При намиране на съответствие един от недостатъците на ШИС е, че е възможно да се появяват повече от един обект. Във връзка с това следва да разглеждаме този сигнал като множествен.

Множествени сигнали²⁶ - при работа със сигнали, за които е възможно да са множествени, трябва да се внимава при точното разграничение между лица или вещи, които имат сходни характеристики. Поради това консултациите и сътрудничеството между бюрата СИРЕНЕ са изключително важни и всяка държава-членка извършва подходящи технически процедури за откриване на такива случаи преди въвеждането на сигнал.

При самото въвеждане на сигнал в ШИС е от изключително значение да се спазва съвместимостта на сигнала с други, както и неговата степен на приоритетност. Във връзка с това е наложително да изясним тези понятия.

²⁶ Речник на използваните понятия и термини при осъществяване на граничен контрол. Авторски колектив, с. 114.

Съвместимост на сигнала и степен на приоритетност²⁷

При въвеждане на определен сигнал за лице или вещ се отчита неговият приоритет. Той определя съвместимостта на сигнала с други въведени по отношение на същия обект сигнали.

Степента на приоритетност на сигналите относно лица е, както следва:

- арест с цел предаване или екстрадиране (член 26 от решението за ШИС II);

- отказ за влизане или пребиваване в шенгенската територия (член 24 от регламента за ШИС II);

- поставяне под закрила (член 32 от решението за ШИС II);

- специфичен контрол (член 36 от решението за ШИС II);

- дискретно наблюдение (член 36 от решението за ШИС II);

- съобщаване на местонахождение (членове 32 и 34 от решението).

Степента на приоритетност на сигналите относно вещи е, както следва:

- използване като доказателство (член 38 от решението);

- изземване (член 38 от решението);

- специфичен контрол (член 36 от решението);

- дискретно наблюдение (член 36 от решението).

Отклоняване от тази степен на приоритетност може да се направи след консултации между държавите-членки, ако се засягат изключително важни национални интереси.

При определяне на приоритета има регламентирани правила в Решение 2013/115/ЕС от 26.02.2013 г. относно наръчника за СИРЕНЕ и други мерки за прилагане на ШИС от второ поколение (ШИС II).

Таблицата за приоритетите и съвместимостта на сигналите в ШИС е представена в приложение № 1 от правилата. Таблиците за приоритетност и съвместимост на сигналите в ШИС са валидни и задължителни за всички държави-членки.

За едно и също лице или вещ в ШИС може да бъде въведен само един сигнал за държава-членка.

Шенгенските разпоредби дават възможност на държавите по споразумението и да не изпълняват даден сигнал в ШИС. За целта е предвиден т.нар. специален ограничителен сигнал.

Специален ограничителен сигнал (флаг)²⁸ - ограничителен знак (флаг), който държавите-членки могат да заявят за поставяне по отношение на изпълнение на мерките по сигналите в ШИС. Основанията за поставяне на ограничителния знак са от правен, оперативен или друг характер.

²⁷ Речник на използваните понятия и термини при осъществяване на граничен контрол. Авторски колектив, с. 114.

²⁸ Виж чл. 3, т. 15 от Правилата за работа на Бюро СИРЕНЕ.

Съществуването на ограничителен знак означава, че държавата, поставила знака, не изпълнява мярката към сигнала.

Основанието за поставяне на флаг е регламентирано в чл. 24 и чл. 25 от Решение 2007/533.

В националното законодателство флагирането е регламентирано в чл. 4, ал. 2 от Наредба № 2727 от 16 ноември 2010 г. за организацията и функционирането на Националната шенгенска информационна система на Република България.

Националната ШИС позволява да се поставя специален ограничителен знак (флаг).

Специален ограничителен знак се поставя само на сигналите по чл. 26, чл. 32 и чл. 36 от Решението.

Шенгенската информационна система разполага с идентификатор, известен като Шенгенски идентификационен номер.

Шенгенският идентификационен номер²⁹ - ШИН, (Шенгенски идентификатор) - показва държавата, която е въвела сигнала в ШИС, пореден номер на запис в системата, информация колко самоличности има това лице или псевдоним и вида категория - за лице, МПС, оръжие и т.н. Шенгенският идентификационен номер се състои от 4 основни елемента:

- 1) Буква или цифра - коя държава е въвела сигнала. За Р България това е „BG“, за Германия е „DE“ и т.н.;
- 2) 13 символа - пореден номер, който може да включва букви и цифри;
- 3) 4 цифри - колко самоличности има лицето;
- 4) 2 цифри - показва категорията „обект“.

В заключение можем да определим, че ШИН е полезен с това, че при Хит, когато имаме множествени сигнали по Шенгенския идентификатор, можем да направим по-детайлна справка за издирвания обект. Националната ШИС позволява и да се извършват справки при въвеждането само на шенгенския идентификатор, което, от своя страна, пести време.

Друг важен елемент при работа с ШИС е **транслитерацията**.

Преведено от английски, transliterate означава изписвам думите на един език с буквите на друг език.

В Българския тълковен речник под транслитерация се разбира предаване на букви от една азбука чрез букви от друга азбука, без оглед на оригиналния им изговор.

В националното законодателство понятието „транслитерация“ е дефинирано в Закона за транслитерация, в Закона за българските лични документи, в Закона за електронното управление и други.

²⁹ Речник на използваните понятия и термини при осъществяване на граничен контрол. Авторски колектив, с. 187.

В Закона за транслитерация за първи път се дава легална дефиниция на понятието „транслитерация“ и се уреждат правилата за транслитерация. Определят се изрично субектите, които имат задължения относно спазването на правилата за транслитерация, наименованията, които подлежат на транслитериране, както и органите, отговорни за извършването на контрола по спазването на закона.

По смисъла на параграф 1, т. 7 от Закона за българските лични документи транслитерация е „процес на пресъздаване (трансформиране) на букви или срички от един език в писмени знаци на друг език“.

Определение за транслитерация дава също и Законът за електронното управление, според който транслитерацията е преобразуване (конверсия) на букви, срички или думи от една азбучна система в друга.

За работата с НШИС е създадена таблица за специални символи (виж Приложение № 3 от правилата).

При извършването на справки за чужденци в НШИС системата позволява на служителя автоматично да извършва процеса на транслитерация от екрана на НШИС.

В случай, че полицаи от автопатрул, извършващи проверка на лица, които не са български граждани, правят справка за тях чрез ОДЧ за наличие на сигнал в ШИС, като им съобщават символите, изписани в документите за самоличност по позиция в таблицата съгласно приложението.

За осъществяване на радиокомуникация за обмен на данни при извършване на проверка на чужди граждани и МПС се използват стандартите по ICAO - международна гражданска организация по въздухоплаване (ICAO - International Civil Aviation Organization). Въвеждането на този начин на радиокомуникация в МВР е разпоредено със заповед на ръководството на МВР³⁰.

При невъзможност да осъществи разбираема вербална комуникация с чужденеца, проверяващият служител се обажда в оперативната дежурна част с искане за осигуряване на преводач или лице, владеещо езика на чужденеца.

За извършването на необходимите справки в ШИС е нужно полицаите да носят със себе си таблицата за транслитерация, ако не са снабдени с устройства, осигуряващи им директен достъп (лаптопи, таблети и др.).

Държавите-членки използват латиницата за въвеждане на данни в ШИС за своите граждани, без да се засягат правилата за транслитерация.

Трансформирани стойности (въвеждане на собствени имена) - в рамките на ограниченията, наложени от националните системи за въвеждане и наличност на данни, собствените имена (име и фамилия) се въвеждат в

³⁰ Виж Заповед рег. № Из-21/07.01.2011 г. на главния секретар на МВР относно използване на стандартите на ICAO за радиокомуникация при проверка на чужди граждани и МПС.

ШИС във формата (шрифт и правопис), използван в официалните пътнически документи по стандартите на ИСАО за пътнически документи, които са също използвани за функционалните характеристики на централната ШИС по отношение на транслитерацията.

Взаимосвързани сигнали - шенгенската информационна система позволява съществуването на взаимосвързани сигнали. Всяка връзка дава възможност да се установи взаимоотношението между поне два сигнала. Дадена държава-членка може да създаде връзка между сигнали, които въвежда в ШИС, и само тази държава-членка може да изменя и да заличава връзката. Връзките са видими за потребителите само тогава, когато те имат точните потребителски права на достъп, които позволяват поне два сигнала във връзката да са видими за тях. Държавите-членки осигуряват възможен достъп до връзките само за тези, на които това е разрешено. Взаимосвързаните сигнали ще позволят на крайните потребители да установят дали проверяваното лице е свързано с лица, за които също има сигнал в ШИС.

Като основни понятия при работата с ШИС можем и следва да съотнесем разрешението за пребиваване и визата.

Разрешение за пребиваване съгласно КПСШ означава всяко разрешение, издавано от договаряща страна, което дава право на пребиваване на нейна територия, независимо от неговия характер. В определението не се включва временното разрешение за престой на територията на договаряща страна с цел разглеждане на молба за предоставяне на убежище или молба за разрешение за пребиваване.

В националното законодателство³¹ разрешение за пребиваване е всяко разрешение за пребиваване, издадено от компетентните органи на МВР в съответствие с единния формат, установен с Регламент (ЕО) № 1030/2002 относно единния формат на разрешенията за пребиваване за гражданите на трети страни.

Чужденците, на които е разрешено пребиваване в България при условията и по реда на Закона за чужденците в Република България, се легитимират освен с национален документ за задгранично пътуване, така също и с разрешение за пребиваване, съгласно изискванията на Регламент (ЕО) № 1030/2002.

Понятието за **виза** е дефинирано в правните актове на ЕС и подробно дискутирано от проф. Л. Тимчев³², Д. Йотов и други.

Визата е вид разрешение за влизане и пребиваване, транзитно преминаване или летищен транзит. Определение за виза, както и редът за

³¹ Виж параграф 1, т. 3а от допълнителните разпоредби на ЗЧРБ, *обн., ДВ, бр. 153 от 23.12.1998 г.*

³² Тимчев, Л. Визи и визов контрол, с. 1-12.

издаване на визата от държавите-членки по Споразумението от Шенген, е регламентирано в чл. 2, т. 2 от Регламент (ЕО) № 810/2009 г. на Европейския парламент и на Съвета за създаване на Визов кодекс на Общността, т.нар. Визов кодекс. Посоченият регламент отменя изцяло Раздел 1 от Глава 3 - „Визи“ от КПСШ.

В националното законодателство определение за виза е дадено в чл. 9 от Закона за чужденците в РБ, а редът за издаване на визите е определен в Наредба за условията и реда за издаване на визи и определяне на визовия режим (НУРИВ).

Виза се издава под формата на единен визов стикер по образец на ЕС, съгласно Регламент (ЕО) № 1683/95 на Съвета от 29.05.1995 г. относно определяне на единен формат на визи, изменен с Регламент (ЕО) № 334/2002 на Съвета от 18.02.2002 г. Визата е валидна само с редовния документ за задгранично пътуване или друг заместващ го документ, в който или към който е положена.

В обобщение ще отбележим, че Р България издава национална виза. След присъединяването на страната ни към шенгенското пространство тя ще има силата на шенгенска виза и ще важи за територията на Шенген.

Заклучение

Теоретичните и правните аспекти, свързани с приложението на ШИС, са основа на организацията на работа с Шенгенската информационна система. Понятията за работа с ШИС са добре изяснени както в европейските правни актове, така и в националното законодателство.

Република България постигна критериите на Шенгенското законодателство и въведе успешно в експлоатация ШИС преди да получи акт за пълноправно членство. Това доказва, че органите на МВР успешно са покрили техническите изисквания по отношение изискванията за присъединяване на България към Шенген.

Въвеждането в експлоатация на ШИС в България значително повиши разкриваемостта на издирвани лица и вещи от полицейските служители. Шенгенската информационна система допринася за разкриване на престъпността и намира широко приложение в страната ни от органите с правоприлагащи функции.

В дейностите по присъединяването към ШИС и нейното използване от полицейските служители България постигна високи резултати в областта на сигурността, въпреки отлагането по причини, извън установените стандарти.

Можем да допълним, че по отношение на сигурността на България в ситуацията, в която се намира в момента, е по-благоприятна, отколкото ако

сме в Шенген. Т.е. в момента полицейските служители извършват граничен контрол на всички граници на Р България. Граничният контрол сега е по-надежден, когато България все още не е напълно присъединена, но ползва ШИС.

В защита на горното твърдение ще припомним ситуацията в Европа през 2011 г., когато италианското правителство даде временни разрешителни за престой и пътни документи на около 25 000 тунизийски мигранти, които пристигнаха незаконно в страната с намерението да отидат във Франция. В отговор на това Париж възстанови полицейските проверки на границата си с Италия, а след това и редица други държави-членки.

България трябва да следва политиките за присъединяването ѝ към Шенген, но отчитайки ситуацията в ЕС, изразяваме мнение, че страната ни трябва да изчака дипломатично, докато „духът на Шенген се възстанови“. Ситуацията ще зависи и от оценките на проблемни страни-членки като Гърция. През 2010 г. от 104 000 имигранти, пристигнали нелегално в Европейския съюз, 88 000 от тях са преминали през границите на Гърция³³.

Ако България стане пълноправен член на Шенген и граничният контрол на вътрешните граници отпадне, има реална опасност тези 88 000 нелегални имигранти да останат в РБ и да понижат авторитета на органите за сигурност пред ЕС. Това може да причини огромни финансови загуби за РБ. Една от мерките, която се предвижда от органите на ГД „Гранична полиция“, е използването на компенсиращите мерки (ШИС).

Необходимо е създаване на постоянна работна група под ръководството на Дирекция МОС, която да анализира световния опит и да предлага промени в правната регламентация и организацията на АИС, включително и на ШИС. Основанието е, че България е на периферията на ЕС и ще се наложи да неутрализира заплахите при липса на перспектива за приемане на Турция в Общността и задълбочаващата се несигурност в близкия Изток. Работната група трябва да изготвя методически указания до потребителите съобразно обстановката и да предлага актуализация на подготовката в Академията на МВР, както и при подготовката на служителите без откъсване от работа.

Обучението на служителите при работа с Националната шенгенска информационна система е елемент от Национална стратегия (НС) в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020) (Вж. т. IV, т. 2.1. от НС.).

³³ Вж. <http://tv7.bg/news/940262.html>

В заключение можем да определим, че ШИС представлява самостоятелен информационен комплекс за издирвани лица и вещи, който поставя ЕС в качеството на самостоятелен Международноправен субект за сигурност. Усъвършенстването на връзките с националната база данни и АИС ще доведе до пълно интегриране защитата на националната сигурност, наблюдението и контрола на държавната граница, противодействието на престъпността и охраната на обществения ред на общностно ниво. Това ще бъде успешна стъпка към преодоляване на различията и федериране на пространството, в което РБ има стратегическа роля, особено в областта на граничния контрол. МВР разполага със специалисти и материална база, която може да се използва за обучение и иновации.